

СТВОРЕННЯ ЗОНИ ВІЛЬНОЇ ТОРГІВЛІ ЯК ОДНІЄЇ ІЗ ПЕРЕДУМОВ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ В ЄС

У статті описано спільні закономірності та відмінності створення зон вільної торгівлі (ЗВТ), проаналізовано три цільові моделі вільної торгівлі, розглянуто сучасний стан взаємовідносин між Україною та ЄС у питанні створення ЗВТ.

В статье описаны общие закономерности и отличия создания зон свободной торговли (ЗСТ), проанализированы три целевых модели свободной торговли, рассмотрено современное состояние взаимоотношений между Украиной и ЕС в вопросе создания ЗСТ.

Common regularities and differences of free trade zones (FTZ) creation are described in the article. Three target models of free trade are analyzed, contemporary state of interrelations between Ukraine and EU in the sphere of creation FTZ are examined.

Ключові слова: зона вільної торгівлі, євроінтеграція, ринок, глобалізація, світова економіка, митний союз.

Інтенсивний процес створення двосторонніх ЗВТ у світовій економіці має своїх противників і критиків. Вони стверджують, що двосторонні угоди призводять до появи здебільшого ефектів відхилення торгівлі, ніж її створення; підривають основи формування багатостороннього механізму регулювання світової торгівлі у межах СОТ. Існує думка, що менш розвинені країни мало що отримують від цих процесів, бо вони або не залучені до таких угод, або є слабшими партнерами. З іншого боку, країни, які активно намагаються реформувати національні економіки, розширення доступу до ринків більш розвинених країн розглядають як ефективний засіб досягнення своєї мети. Для них дуже важливо не залишатися осторонь міжнародних інтеграційних процесів, на периферії регіональних та світової економік. Для неконкурентних і слабо конкурентних національних економік світове та регіональні економічні співтовариства можуть запропонувати інші економічні механізми їх залучення до міжнародного економічного обміну.

Мета статті – за допомогою аналізу сучасних особливостей становлення та функціонування зон вільної торгівлі у світовій економіці краще зрозуміти механізми та наслідки переходу України до нового режиму торгівлі з ЄС. Вони потребують меншої координації зовнішньоекономічної політики, зберігають незалежність країн у формуванні митної політики щодо третіх країн, дають можливість підняти питання членства у межах митних союзів, спільних ринків, економічних союзів та розвитку простих форм міжнародної інтеграції.

Зони вільної торгівлі сконцентровані на питаннях доступу до стратегічних ринків, тому часто тут не обов'язковою є географічна близькість партнерів, на відміну від складніших форм міжнародної інтеграції, які передбачають наявність спільних кордонів.

СОТ дозволяє створення таких зон як виняток із режиму найбільшого сприяння (поряд зі створенням митних союзів, веденням прикордонної торгівлі, торговельними преференціями для менш розвинених країн). У цих випадках країни-учасниці мають сприятливіші умови для розвитку взаємної торгівлі порівняно з умовами для третіх країн.

Зона вільної торгівлі (free trade area) — тип міжнародної інтеграції, в рамках якої країни-учасники скасовують митні ставки, податки, збори та кількісні обмеження для взаємної торгівлі. За кожною країною-учасницею зберігається право на самостійне та незалежне визначення режиму торгівлі відносно третіх країн. Між країнами-учасницями зберігаються митні кордони та пости, які контролюють походження товарів, що перетинають державні кордони. В більшості випадків умови зони вільної торгівлі поширюються на всі товари, крім сільськогосподарської продукції. Прикладами ЗВТ є НАФТА, АСЕАН та МЕРКОСУР. ЄС також має ЗВТ з країнами Середземномор'я, з Чилі та Мексикою.

Різні зони вільної торгівлі мають істотні відмінності у таких параметрах: 1) кількість країн-учасниць; 2) порівняльні розміри національних економік країн; 3) різні рівні економічного розвитку; 4) галузеве та товарне охоплення режимом; 5) характер впливу на національну економіку; 6) тривалість періоду переходу до вільної торгівлі; 7) ступінь реальної економічної взаємозалежності країн; 8) роль політичного фактора; 9) традиції, цінності, норми регіонального інтеграційного процесу.

Водночас світова практика створення та функціонування таких зон свідчить, що, незважаючи на існуючі між ними відмінності, їх об'єднує ціла низка спільних закономірностей, які слід враховувати, створюючи нові зони вільної торгівлі.

По-перше, створення ЗВТ повинно мати достатньо глибокі передумови економічного, соціального, політичного, історичного, регіонального та іншого характеру. З економічних передумов наголосимо передусім на високому рівні взаємної торгівлі в загальних показниках регіональної торгівлі. Так, у 2005 році відповідні показники частки взаємної торгівлі становили: в ЄС — 66,8%, НАФТА — 55,8, АСЕАН — 24,9, МЕРКОСУР — 12,9%.

По-друге, світова економічна практика підтверджує загалом позитивний характер впливу вільної торгівлі на соціально-економічний розвиток країн-учасниць. При цьому взаємовигідність переходу до нової моделі співробітництва не обов'язково передбачає однакову вигідність. Обсяги та співвідношення статичних і динамічних ефектів, що виникають при цьому для окремих країн, різняться між собою, що зумовлюється відмінностями у структурах виробництва та взаємної торгівлі, ефективністю використання ресурсів, здатністю виробників країн адаптуватися до нових умов торгівлі.

Особливо слід звернути увагу на те, що входження країн до ЗВТ не веде

автоматично до появи лише позитивних економічних ефектів, з ним пов'язані і певні ризики. Тому розрахунки економічних ефектів до та після переходу до вільної торгівлі можуть істотно відрізнятись як за характером, так і за обсягом ефектів. Наприклад, Іспанія та Туреччина відчутно скоротили розрив в індустріалізації з країнами-членами ЄС, перебудували структуру регіонального експорту з працеінтенсивних товарів на капіталоінтенсивні, на відміну від Португалії та Греції.

Характер, обсяги та структура економічних ефектів визначають рівень зацікавленості країни в цілому, окремих сфер, галузей та підприємств щодо участі у зонах вільної торгівлі. До статичних ефектів належать, як правило, ефекти створення та відхилення торгівлі; умов торгівлі; розподілу доходів; зниження цін внаслідок посилення конкуренції. До динамічних — як правило, зростання ефективності виробництва в цілому та використання окремих факторів; техніко-економічні зміни та інновації; економія на масштабах виробництва; структурні зміни в національній економіці; збільшення зайнятості; підвищення темпів економічного зростання; усунення вузьких місць у пропозиції товарів; підвищення конкурентоспроможності товарів; поліпшення внутрішньофірмової організації та управління; зростання прямих іноземних інвестицій.

По-третє, практично всі угоди про вільну торгівлю, принаймні на початкових етапах, характеризуються неповнотою режиму. Ця неповнота може виявлятися в асиметричності взаємного відкриття ринків (Європейські угоди ЄС з центральноєвропейськими країнами, Ломейсько-котонуйські угоди); збереженні за окремими країнами, як правило, менш розвиненими, права використання за певних умов нетарифних обмежень (для Мексики – в НАФТА); поетапності відкриття ринків (СЕФТА – вісім років, ЄС-центральноєвропейські країни – 10, НАФТА – 15, КАРИКОМ – 10, АТЕС – 16-26 років, Фінляндія-ЄЕС – п'ять років), виключення з режиму чутливих галузей, груп товарів та окремих товарів (НАФТА, СЕФТА). До чутливих галузей у таких угодах належать енергоресурси, текстиль, автомобілі (НАФТА), сільськогосподарські товари та продукція чорної металургії (СЕФТА) тощо.

Неповнота та асиметричність взаємного відкриття ринків зумовлюється, як правило, істотною відмінністю в рівнях економічного розвитку країн-учасниць, здатністю національних виробників і споживачів адаптуватися до нових пропорцій обміну, наявністю структурних та цінових диспропорцій.

По-четверте, зони вільної торгівлі можуть розглядатися як проміжна форма міжнародної економічної інтеграції, як механізм переходу до більш складних і розвинених форм економічної взаємодії країн. З цієї точки зору можна виокремити три цільові моделі вільної торгівлі:

1. Як початковий етап більш глибокої інтеграції, переходу до митного союзу, спільного ринку, економічного та валютного союзу цих же країн

(ЄЕС, ЄЕП, ЄврАзЕС). Перша модель передбачає рух до певної відокремленості від світових ринків, може виступати засобом протекціонізму для певних сфер і галузей національних економік. Тому внутрішні чинники структурних змін у межах митних союзів повинні бути достатніми, аби попередити можливу економічну автаркію й уповільнення соціально-економічного розвитку країн-членів.

Найбільш ефективною і виправданою ця модель є для країн з достатньо високим рівнем соціально-економічного розвитку (наприклад, ЄЕС). Використання ж її для країн з невисоким рівнем соціально-економічного розвитку, недостатньо розвиненою структурою національного виробництва, як правило, досить швидко вичерпує себе.

2. Як засіб підготовки та адаптації до вступу в інші інтеграційні об'єднання (СЕФТА, Європейські угоди ЄС з центральноєвропейськими країнами, Автономні торговельні заходи ЄС для західнобалканських країн, Угоди між західнобалканськими країнами); Для країн, що розвиваються, і країн з економікою, що трансформується, використання ЗВТ з добре продуманою трансформацією системи захисту національних виробників є найоптимальнішою моделлю для достатньо швидкої адаптації до вимог зовнішніх ринків.

3. Як самодостатню модель, яка не передбачає інтеграції з іншими структурами або переходу до більш розвинених форм інтеграції (ЄАВТ, НАФТА). Найбільшого розвитку (за кількістю країн-учасниць) набула третя цільова модель зон вільної торгівлі. Вирішуючи завдання поглиблення інтеграції національної економіки в світове господарство, ця модель зберігає високу міру свободи у формуванні та зміні зовнішньоекономічних пріоритетів, можливість переходу до вищезгаданих моделей.

По-п'яте, глобалізація світової економіки, що поглиблюється, особливо в останні 15-20 років, веде до появи феномену комплексних форм вільної торгівлі, що відрізняються від традиційних. У цьому випадку такі угоди збагачуються за рахунок сприяння руху інших факторів виробництва (послуги, робоча сила, капітал) та нових сфер регулювання (конкуренція, державні закупівлі, взаємне визнання стандартів, питання демпінгу, субсидій, інтелектуальної власності тощо). Так, угоди про вільну торгівлю можуть бути доповнені окремими елементами спільного ринку капіталів (НАФТА), спільного ринку робочої сили (Південноафриканське співтовариство розвитку), спільного ринку капіталів, послуг і робочої сили (Європейська економічна зона).

Нарешті, у сучасній світовій економіці вже сформовано основні центри тяжіння зон вільної торгівлі. Місткі структурно розвинені ринки окремих країн або митних союзів є дуже привабливими для експортерів з інших держав, вони стали своєрідними «хабами» вільної торгівлі, що визначають основні потоки та більшість умов міжнародної торгівлі. Лідерами тут є ЄС,

ЄАВТ, Чилі, Сінгапур, США, Індія.

Європейський Союз має найбільшу кількість відповідних угод. У разі початку переговорів з ЄС Україні, поряд з основними закономірностями розвитку зон вільної торгівлі у світовій економіці в цілому, треба буде враховувати особливості зовнішньоекономічної політики власне Європейського Союзу у цій сфері.

З точки зору політичних інтересів Європейський Союз не готовий запропонувати Україні перспективу членства. Однак ЄС не може залишити її осторонь інтеграційних процесів. Саме тому ЗВТ є стандартним інструментом співпраці з третіми країнами. Пропонуючи Україні поглиблену вільну торгівлю, ЄС у такий спосіб дозволяє Україні отримати доступ до своїх ринків товарів, послуг і капіталу та економічно інтегруватися. Втім, не варто забувати про економічні інтереси, які ЄС захищатиме під час переговорів щодо ЗВТ. Великі виробники сільськогосподарської продукції у Франції, Іспанії та Італії, занепокоєні можливістю зростання конкуренції з боку українських товарів, можуть вимагати виключення сільгосппродукції з ЗВТ. Схожі занепокоєння панують серед європейських виробників чорних металів і хімічної продукції у Німеччині та Франції.

На даному етапі Україні варто зосередитись на економічних перетвореннях та їх результатах і подальшій економічній інтеграції до ЄС.

Дискусія щодо створення ЗВТ ведеться ще з 1999 року, коли дослідження Європейської комісії виявило економічну недоцільність створення зони через слабкий економічний розвиток України.

Діалог стосовно перспектив створення ЗВТ було поновлено у 2005 році, значною мірою завдяки закріпленню відповідної позиції у запропонованих ЄС десяти напрямках посиленого співробітництва з Україною, а також у Спільній заяві за результатами Саміту Україна-ЄС (1 грудня 2005 року).

Отже, у 2005 році перспектива ЗВТ отримала більш оптимістичне підґрунтя. На нашу думку, створення зони вільної торгівлі з Україною буде економічно доцільним і матиме позитивні наслідки для обох сторін (зокрема, сприятиме зростанню добробуту населення України від 2 до 7%).

Як повідомляв УКРІНФОРМ, Україна і ЄС розпочали переговори про створення зони вільної торгівлі 18 лютого 2008 року. Очікувалося, що остаточна угода про створення зони вільної торгівлі буде підписана до кінця 2009 року. З цим же питанням пов'язується підписання угоди про асоціацію між Україною та ЄС.

Але кожна сторона має свої бачення, свої пріоритети й інтереси. Саме тому питання створення зони вільної торгівлі належить до стратегічних цілей двостороннього співробітництва між Україною та ЄС та відіграє визначальну роль у переговорному процесі між сторонами.

Угода про ЗВТ з ЄС є новим випробуванням і для уряду, і для українського бізнесу. На відміну від Європейської комісії, яка має багаторічний досвід

аналізу можливих економічних і соціальних наслідків ЗВТ та консультується з бізнесом, українська сторона в таких переговорах є початківцем. Позиція уряду, у разі її формування за старими принципами, а саме без аналізу наслідків та консультацій з виразниками груп інтересів, може залишити країну з угодою, яка матиме мінімальні позитивні наслідки для економіки, бізнесу та населення. Як результат, Україна отримає угоду з неочевидними наслідками. А після завершення переговорів змінити домовленості буде складно.

Отже, для забезпечення умов створення зони вільної торгівлі Україна має здійснити наступні кроки: замінити застарілу систему класифікації товарів зовнішньоекономічної діяльності (УКТ ЗЕД) (протягом першої половини 2008 року); законодавчо захистити вразливі сектори економіки, зберігаючи при цьому прозорість процедур; стимулювати інноваційний розвиток української економіки; вчасно виконати План дій щодо стандартизації та графіку приєднання до Угоди про оцінку відповідності та прийнятності промислових товарів (АСАА) (2011 р.)

Список використаних джерел:

1. Осадча Н.В. Сучасні проблеми формування зон вільної торгівлі в Україні // Вісник економічних наук України – 2008. - №2. - С.121-123
2. Шныров А. Зоны свободой торговли в мировой экономике // Зеркало недели.— 2007.— № 8 (637).— С.1–4.
3. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.korrespondent.net>.